

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Andrejom Balogom

RG-50.688.0009.01.01

Dobrý deň prejem.

Dobrý deň.

Povedzte nám prosím vaše meno.

Balog Andrej.

Kedy ste sa narodili?

Päť osem tridsať sedem.

A kde ste sa narodili?

V Petrovciach.

Ďakujem. Pán Balog, my sme tu pred pár týždňami vás navštívili, a vy ste nám porozprávali vaše spomienky z obdobia Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. A dnes sme za vami prišli znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videozáznam. Chcem sa vás opýtať na úvod, ako si vy spomínate na dobu pred vznikom Slovenského štátu.

Pred vznikom Slovenského štátu ja si nemôžem pamätať všetko, lebo to bolo v tridsiatom ôsmom roku, ale už tie ostatné roky, štyridsaťjedna, štyridsaťdva, štyridsaťtri a štyridsaťštyri, to už tie roky si pamätám dobre.

Tak môžete nám porozprávať o tomto období, čo vy si pamätáte z detstva o tom?

Ja pamätám tu, ako tu boli... oni prišli... odkiaľ boli pristavovaní alebo ako, to nemôžem pamätať. No ale viem, že to bola rodina gazdovská, mali normálne kravy, sliepky, a toto všetko chovali, gazdovali normálne na pôde, ako každý jeden. Priadli tak ako každá jedna, z gazdovskej rodiny, no... to konope volali. No a tak gazdovali. Jedna bola v tých rokoch, ako moja mama, tak väčšinou chodila do nás, a ja s mamou do nich, do Hirša, ako sa hovorilo.

Do Hirša... to bola židovská rodina?

Áno, áno, bola židovská rodina.

Oni boli vaši susedia?

Tretí... tretí, tretí dom. No to je blízko, jeden okolo druhého. To bolo blízko.

A ste sa tak navštevovali spolu?

No tak s mamou som chodil, niekedy i sám. Oni mali obchod. Ale to nebol obchod, ako teraz, iba potraviny, to bol zmiešaný obchod, to boli sekery, klince, kosy, vidly, cukor, múka, soľ, pivo, a také veci. No mali mydlo, sviečky, to všetko oni držali, také zmiešaný to... Na príkaz starostu Rozkoša,

aby si zobral... no a mali mašinu, to mali oni mašinu - mláčačku, tým sa bilo, to boli štyria gazdovia. A on Hirš povedal nie: „Ja neberiem peniaze, mne treba pomôcť na poli,“ no tak sa chodilo, ako sa hovorí, odrábať to. No to tak žili, jedno s druhým tu žilo. Žiadny rozdiel, žiadny nič... to nebolo, ani nikto by nebol povedal, že sú to židia.

A vaša mama sa tak priatelila s tou pani?

S jednou hej.

S pani Hiršovou sa priatelila?

No to ešte dievča bola tá Hiršová, dievča Hiršová, lebo oni boli štyri dievčatá a štyria chlapci. No tak oni... no tak... aj do obchodu sa tam chodilo, ako sa hovorí. Tak nie do obchodu, ale povedali do sklepu. Taký to bol názov.

Áno. A vy ste spomínali minule, keď sme spolu hovorili, že meno tej rodiny bolo Chaim, Chaimovci...

To on sa priženil Hirš, a tam tí predošli, čo on sa priženil tam, ako za zaťa, to sa volal Chaimovič.

Chaimovič.

Áno.

Hm. A on sa k nim priženil?

Priženil, hej.

Do toho Hirša?

Hirš do Chaimoviča.

Hirš do Chaimoviča sa priženil.

Áno. Tak to bolo.

A potom už sa im hovorilo do Hirša?

Do Hirša.

Hm. A tam boli, hovoril ste štyri deti, štyri...

Štyri dcéry mal, aj štyroch chlapcov...

Štyri dcéry, štyroch chlapcov, a teda dvaja rodičia.

Starí... áno, to bolo ich desať dokopy.

Áno. A spomínam si, že od minula... keď ste... keď ste nám rozprávali...

No.

Že ste vraveli, že pre vás nie je jednoduché hovoriť o tom, aký osud ich postretol, ale napriek tomu chcem sa vás teda opýtať, že... Čo sa s nimi stalo?

No tak čo s as nimi stalo? ... Oni sa určitý čas skrývali, a ľudia im povedali aby niekde išli preč. Mali tam na jednom mieste postavený bunker, hore v lese, a druhý mali hneď tu dolu, to už i tam je to rozváľané, pod mostom. Ale z kameňov to bolo, z kameňov to bolo vymurované, a mali únikovú cestu, hore potokom išli a zmizli tak, že ich nebolo ani vidno. Tak sa kryli. Ale nakoniec povedali: „Čo bude s inými nech bude aj s nami.“ Tak sa viac neskývali. Akurát jeden čo bol, to bol vojak, Beriš, my ho volali Berko, ale správne sa písal Beriš. A ten bol vojak, tak ten sa zachránil. Lebo bol na vojne. No a ich, v štyridsiatom druhom, ako ich zobrali, to ja neviem... k aprílu, alebo ako ich brali, no tak prišli na aute, riadne. „Skríňák“ (*zaplachtované nákladné auto*) zakrytý všetko, no tak dvaja boli oblečení klobúky na hlave a kožené plašte, na sebe. No a jeden tam sedel dnu v aute, tak ako ich dali do auta, tak povedali: „Ľudze, čo vidzice na nas to čakajce i na sebe“ (*Ľudia, čo vidíte na nás, to čakajte aj vy.*) No a to každý vyšiel von, to... škoda spomínať, lebo to aj teraz by slzy vyšli. No a ja s mamou som pri nich tiež bol.

Tak vy ste to videli... vy ste počuli, čo...?

No tak ich tam zatvorili, tam sadli, jeden tam bol spredu, no tak tam som videl, že mal na boku zbraň.

Ste videli, že boli ozbrojení.

Áno. Tak tých... pod kožeňákom bolo vidieť, že majú zbraň. Ale tak nebolo vidno. Ale ten jeden, čo sedle pri šoférovi bolo vidieť, že má. No a ich zobrali, a odvtedy ich nikto nevidel, neviem... či išli... do Giraltovec, či išli do Prešova, to ja neviem nič.

A videli ste, ako ich odvážajú?

Áno, zobrali, sadli k nim, tí dvaja sadli dozadu, no a odišli. Každý mal len... ja viem, či to bolo desať kíľ alebo koľko... to nejaké oblečenie, nejaké jedenie, a viac nič. „Zajdku“ (*malá noša*), toto všetko zostalo. Toto všetko tu ostalo. Nedali im zobrať nič, ani... no skrátka nič, ani popredať. Skrátka nič.

A kto po nich prišiel?

Ja neviem, čo to za... tak len z tých museli byť... čo po nich prišli, čo ich zatvorili a ich zobrali, a ako sa volali to neviem, to doteraz nikto nevie v Petrovciach. Čo to boli za jedni. To nikto nevie.

Neviete mená?

Nie, to mená ja tých neviem.

A čo to... mali kabáty oblečené alebo nejaké uniformy, alebo v čom boli oblečení?

Čižmy mal, a kabát mal potiaľ, kožeňák, potiaľ. No tak videl niekto, čo mal tam dnu pod tým?

Hm.

Toto nikto nevidel, nikto. Len toľko vedeli, že zobrali. Šup do auta a odišli s nimi.

To neboli gardisti?

No ta sto..., no celé čierne, druhí to neboli. To len oni boli. No ale museli byť z kraja z Prešova, alebo z Giraltovec z okresu alebo z kraja z Prešova.

Takže neboli miestni?

Tu odtiaľ vôbec nič.

Vy ste ich počuli, akou rečou sa rozprávali?

Oni tam... to ja už veľmi nepamätám ako, akou rečou oni sa debatovali, alebo to... Ale tak... ako ľudom: „... tak nabok, nevstupovať, nabok...“ Takže to znamená, že museli byť odtiaľ.

Takže vás tak odháňali?

Hej, neslobodno bolo tam ísť, zatvorili, odišli a viacej ich tu nikto nevidel.

Ako sa k nim títo muži správali? K tej rodine Hiršovcov?

No tak ako... Ich natlačili, natískali a koniec... Dnu zatvorili a viacej nič.

Neboli k nim násilní?

Oni dobre vedeli čo chcú. Všetci nešli pomaly, stará Hiršová, to už bola staršia baba, takže sa nemohla, tak ju sotil, ako sa hovorí, vtlačil ju dnú.

Dnu do toho auta?

Hej, a oni tamti sedeli tak ešte pomáhali mame aby vyšla a hore sa dostala. Zatvorili, zmizli a viacej nikdy nikto nevie čo bolo. Kde odišli alebo... to ja neviem. Nikto nič... Hovorím, tak ten ostal. No a potom, ako toto, oni ich zobrali, tak prišli už z tých Hanušoviec jedni, jedni snáď boli z Giraltovec, ja neviem, skade. To už tade bola tá Hlinková garda v Hanušovciach založená, toto... tak títo prišli a to všetko, čo mali, nejaké tanierne, oblečenie, no skrátka... skrátka celé náradie, čo mali kuchynské, tak toto všetko rozpredávali... skrine, šaty... všetko rozpredávali. Kravy neviem, kde zobrali, to ja neviem, kury, to všetko vypratali. No a ako to rozpredali, ako to rozpredali, tak zaplombovali naspäť, a tu na okraji, kde mali obchod, tam postavili trojtriedku.

Školu?

Školu. Tam, kde bol obchod. Tamtá časť bola celá zatvorená. A potom tamto...viem len že zásluhy mal, z Hlinného sa volal Capok, Capok z Hlinného, zdá sa mi, že on bol dvanásť ročník, s otcom sa kamarátil, lebo on tu bol až do štyriaštyridsiateho roku, keď už prišlo povstanie, vojna, no tak už sa vystáhoval, toto už tak zostalo stát'.

A on ten Capok bol kto?

Riadny bol, no tak... ale musel byť v Hlinkovej garde. Oni tak odmeňovali. A keď už tu boli partizáni, všetko, tak ešte tu chvíľu zostal... a zmizol stadiaľ.

Hm. Aha.

Zmizol a viac sa tu už neukázal. Žil, ale už nežije, v Hlinnom.

A spomínali ste, že čo mali vnútri to zariadenie, hrnce, tanierne... Kto to predával?

Hlinkové gardy, Hlinkové gardy...

To prišli z tých Hanušoviec?

Prišli tu a všetko rozpredali, peniaze toto všetko, ja viem či pre seba brali? Čo ja, to škoda. Stál na tým... a toto za toľko, toto za toľko, oblečenie, nože, hrnčeky na kávu, no skrátka všetko.

Hm.

Taniere, oni mali dokonca taniere... môžem povedať strieborné, alebo hrnčeky, to bolo strieborné, to bolo ako drahé.

Hm.

No a peniaze, to ja neviem, či vzali so sebou. Toto ja neviem povedať. Čo oni s tým robili.

A keď to predávali, kde to predávali?

Tu... ved' tu sa ľudí naschádzalo, čo chceli pokúpiť.

To bolo vonku na ulici?

No moste, tu ako bol most... na most to prinášali a hneď za toto toto, za toto toto... každý ako vedel, tak zobral si, zaplatil a zobral si domov. No to skrátka, výpredaj... rozpredali všetko a koniec.

A kto kupoval?

Tak aj od nás kupovali ľudia. I od nás kupovali. Aj... čo ja viem, či z Hanušoviec nechodili, to ťažko povedať. Tak všetko už nemôžeme pamätať už teraz. To je už roky, doba.

Áno.

Lebo je to tak... toto sa stalo. No a po vojne ako to všetko, no tak ten Beriš, no Berko, tak on tu prišiel. Na... neviem, ako sa dohodli s tými, čo odkúpili od nich, ten dom, ako to poplatili... ako... to ja neviem. No skrátka, predali a vyplatili jemu. No a on odtiaľ, keď prišiel tak odišiel hneď do Ameriky. To mu zas pomohol jeho otca brat, čo bol v Hermanovciach. Lebo jeho otec bol z Hermanoviec, Hirš bol.

Hm.

No tak on mu pomohol sa dostať do Ameriky.

A ako dlho tu bol, koľko dlho tu bol, keď sa vrátil po tej vojne?

No on tu... tak on tu dlho nebol. Za týždeň bol a odišiel preč. On tu viac nezostal, to nemohol znieť toto čo sa tu stalo, nie.

Nechcel tu ostať?

Nie, on sa tam v Amerike oženil, tam mal dvoch synov. Tí jeho synovia tu ani raz neboli. On tu bol vtedy raz a odvtedy koniec. A toto viem, že tak s nimi robili.

A vy ste sa s ním stretol, s tým Berkom, keď sa vrátil? Po vojne?

Ved'... tu hneď, do Adama prišiel. No tak s nimi sa dohodol všetko preč, a dom tiež predali, tak kde teraz býva Gdovin. Preto volali do neho do Capka.

Hm.

Po tom Capkovi z Hlinného.

Aj ste sa s ním rozprávali, keď tu bol?

Tak on s nami veľmi, veľmi nie. Áno, so starými áno. Poznal ma, či som poznal, áno.

Ale on keď sa vrátil po tej vojne, ste sa s ním rozprávali?

Ved' on sa s otcom viacej rozprával. Čo so mnou?

Hm.

So mnou veľmi nedeboval. Prišiel tu, ja som tu nebýval ako bývam,... tu nič, len popol bol z domov. Lebo to neboli murované domy, ale drevené, a pod slamou, pod snôpkom. No tak to zhorelo všetko do základov.

Hm.

Akurát tamten dom, tam kde oni bývali, Hiršáci, tak tam bolo pod plechom, tak tam dom zostal. Plech zachránil. Toto všetko...

A on keď sa vrátil tento ich syn po vojne, ako ho tu ľudia privítali? Ako si na to spomínate?

Jeho privi...on veľmi po dedine nechodil. On išiel len do Adama, do tých určitých, čo s nimi a Deutchs. On sa veľmi bál. On veľmi ľuďom nedôveroval. Pozberal sa a odišiel odtiaľ

Aha.

A ste spomínali, že aj ten predaj tých ich vecí, že to boli nie odtiaľto ľudia...

Nie, nie, nie... Tak jedni môžem povedať...

Z Hanušoviec... A tu boli gardisti? V Petrovciach?

Ešte v tých... ešte v tých bol, v rajtkách, čiernych, ešte v tých čiernych rajtkách bol, v tej Hlinkovej...

Ten, čo to organizoval ten predaj?

Ten predaj, hej. Čiapka, na rukáve páska, Hlinkové gardy.

Hlinková garda.

Áno.

Vy ste ho...? Kto to bol, vy ste vedeli, kto to bol?

To... málokto vedel, že kto to bol. Bol zamaskovaný aby ho nikto nepoznal. Ale na to prišli, že to bol Krupa z Hanušoviec.

Aha.

No. A toto je.

Tak z Hanušoviec prišiel a toto robil, hej?

Áno, možno ich bolo viacej tam, čo ja viem. Dnuká,... na most a dnu nepustili nikoho. Povynášali oblečenie, toto všetko komplet a odšikovali.

A tu v Petrovciach boli gardisti tiež?

Museli byť. Učiteľ, bral peniaze nie, gážu. Starosta musel byť, to richtár bol niekedy, nie starosta, ale richtár, to musel tiež byť, tiež dostával peniaze. Tamten bol... jeden tiež... neviem už, čo on mal, čo bol pokladníkom Velčko, tiež mal nejaký obchod, tak ten bol tiež. No a toho, čo tu, sa mám... Bandžak, tak tí ho len tak presvedčili, ale on s partizánmi paktoval. I učiteľ s partizánmi paktoval. Aj starý richtár s nimi paktoval. S partizánmi. Ale na príkaz museli byť.

Tak oni boli aj, aj...

Jednej i na druhej.

Na jednej i na druhej strane.

No.

Pomáhali aj partizánom.

No tak automaticky.

Hm.

To oni museli toto. Lebo ich... lebo tu nebolo predtým, museli, a tak išlo.

To bola taká podmienka vtedy.

Áno.

A hanušovských gardistov si pamätáte nejakých? Ešte?

No jedného poznám tam Krupu, to bol poštár. Bol... Glotovci viem že boli... z Hanušoviec... A ja ich všetkých veľmi nepoznám, toto mi... nepríde na rozum... však Velebír by vám mal povedať. Čo ste boli u neho. Velebira...

Ešte sme u neho neboli, pôjdeme teraz, predtým sme boli u neho. Lebo ste spomínali aj Marcinko, minule, že bol v Hanušovciach...

Tiež. Ten bol, to tiež z Krupových.

Hm.

To tiež z Krupových.

To bolo z jednej rodiny?

Ja neviem, či to bola jedna rodina, tam bolo viacej Krupákoch. To ako v Petrovciach Čurlikáčoch tu je. Ale každý inak meno má.

Aha. Tak on bol Marcinko Krupa?

Hej.

Hm.

No a tamtot... ja neviem, že bol... či to boli z jednej alebo neboli, to ja neviem, toto povedať.

Možno menovci, ale Krupa sa volal.

Krupa sa písal, hej. A z tých viacerí... tam všetkých... nepoznám, ktorí tam boli viacej. No ale o tých sa vedelo, o tých sa stopercentne vedelo, že oni boli tiež, no...

A po vojne, boli niektorí títo gardisti odsúdení alebo niečo...?

No tak však... voľačo skončilo všetko preč a on ďalej na pošte robil.

A ani tomu Krupovi, čo tu...? Nič?

Dom zobral po židoch, čo z Hanušoviec vyst'ahovali a tam bol jeho dom, potom bol židovský. A jemu za odmenu dali toto.

V Hanušovciach?

Hej. No tak dúfam, že i ten, čo bol, Capko z Hlinného, tak tiež asi len za toto. Že bol v strane Hlinkovej, tak mu dali... za odmenu, aby predával, obchod a toto všetko. Toto viem.

No. Sekundičku, urobíme si maličkú prestávku, dobre?

Áno.

Opýtam sa tuná kolegyne, opýtam sa pána Beyraka, či sa vás chcú niečo opýtať, dobre?

No... no toto mám tu, keď chcú.

To nám ukážete potom tú legitimáciu.

Dobre.

Dobre, tak pokračujeme. Chcem sa spýtať na tých... na tú židovskú rodinu.

Hm.

Vy ste spomínali, že tam boli štyri dcéry a štyria synovia.

Áno.

Môžete nám povedať ich mená?

Tak mená to som mal niekde na papieri popísané, čo som vám vtedy diktoval, ja to teraz nemôžem všetko v hlave nosiť. Ale tam kdesi som mal poznačené, ako som vám povedal, keď ste boli tu. Ale ste si nezapísali, keď ste boli tu a ten papier, som zlikvidoval. To je horšie.

A spomeniete si ešte?

No tak Beriša viem, a Jankela viem, a tamtých dvoch nepamätám, potom tá... Reicha, alebo ako sa volala. Tamtie tri ďalej neviem, jedna bola vydatá až v Užhorode. V Užhorode nechala tam všetko a prišla tu k otcovi nazad, až s otcom odišla, ich zobrali. Odtiaľ.

Hm.

No ale tam tie ďalšie mená, to... nemôžem si spomenúť.

Už tie dievčatá nepamätáte si na mená?

Tak tú jednu, čo chodila, Reicha... s matkou... to bola dvadsiaty alebo dvadsiaty prvý ročník rodená. To tak väčšinou chodila. No a tamtí na... sa nepamätám.

Reicha bola tá priateľka tej vašej mamy?

Hej, hej.

Áno. A rodiča sa ako volali?

Moje?

Nie, ich.

No však Hiršovi.

Ale krstnými menami.

Nie...

Neviete?

Nie.

Neviete si spomenúť hej?

Nie.

Keď ich prišli zobrať, tí muži...

No...

Koľko mužov pre nich prišlo?

Štyria.

Štyria boli, áno...

Štyria. Natlačili, zatvorili...

Štyria na jednom aute a ešte aj šofér, alebo štyria vrátane šoféra?

Nie, nie, nie, štyria oni a šofér piaty.

A oni štyria všetci vystúpili z auta?

Vyšli vonku, ako ich tam nasadili tam... išli dovnútra za nimi, zavreli za sebou, ten jeden sadol, čo bol veliteľ ku šoférovi, a s tým išli...

A spomínali ste, že oni vás tak posúvali, že... aby ste tam nešli bližšie...

Nie, nie, nie... tam nikoho nechceli púšťať, len: „Nabok, nabok, nabok.“

A koľko tam bolo ľudí, čo sa na toto pozerali?

Tak z tých, čo sa tam pozerali, už pomaly nikto... už nikto nežije.

Hej. Koľko tam asi mohlo byť ľudí vtedy? Ako si to spomínate?

To ja si nespomeniem...

Tak približne...

Tak možno desať, možno i dvanásť, lebo sa to zhýklo, to každý bol zvedavý, čo sa robí. To ja nemôžem presne pamätať, koľko ich tam asi bolo. Hovorím, tak desať alebo dvanásť približne.

A ľudia sa o tom ako dozvedeli, čo sa robí?

Oni už predtým mali nahlásené... richtár... čo bol...

Richtár to oznámil?

On povedal, že majú ich brat, odtiaľ „pratáť“.

On to prišiel tým Hiršovcom povedať?

No, na tým... oni prišli, zobrali, hotovo...

A to bolo v ten istý deň, im to richtár oznámil?

On im to prišiel povedať, a oni povedali: „Čo bude s druhými, bude aj s nami,“ už nechceli sa kryť. Oni sa nechceli kryť.

Oni už vedeli dopredu, že toto sa s nimi stane?

Áno, áno. Oni ich zobrali a viacej... ja viacej už neviem, ani nič o tom. Oni to zavreli za sebou a odišli. A viacej už ich nikto nevidel.

Hej. A to, čo teda vám spomenuli pri tom odchode, že čo sa s deje s nami, to sa aj s vami stane...

Hej: „Čo vidíte na nás, to čakajte na sebe...“

A bola to pravda?

Pravda nebola, keď vyhorela celá obec? Pár domov, čo tu ostalo? Z lesa sme prišli na tretí deň domov a ani kráv, ani sviň, ani slielok, ničoho, ani strechu nad hlavou, ani perinu, ani nič. To, čo som mal na sebe, v tom som chodil.

A kto to podpálil, čo sa stalo?

Nemci.

Prečo?

Prečo? Partizáni, že tu boli. Tak preto to vypálili všetko.

To bola pomsta kvôli partizánom?

Áno. Však ich tu... Hermanovce, Petrovce a Zlatá Baňa, tisícčtyristo ich tu padlo. No tak, masaker tu bol.

Tu bolo hodne partizánov, áno?

No tak Čapajev brigáda celá. Od Habury, od Čertižného tam odspodu všetko... to všetko okolo poľskej hranice, to všetko patrilo tu pod brigádu. No a tu bol hlavný štáb.

Tu v horách? V Petrovciach?

Áno. Tam aj zástava bola zavesená, všetko tam mali. Letisko tu mali svoje, pristávali tu lietadlá, tu riadne. No a tu...

Pristávali parašutisti odkiaľ?

Kto vie odkiaľ boli, čo boli za jedni? Prišlo, v noci vysadili a... sa vysypalo.

A odkedy tu boli partizáni?

Od štyridsiateho tretieho.

Tak to bolo ešte dlho pred povstaním vlastne.

No tak oni v štyridsiatom treťom prišli tu, založili, len medzi sebou niečo mali... no tak sami sa postrieľali. Čo ja viem, že kto? Tam nikto sa... nikto medzi nich nešiel. No tak tu traja ležia na cintoríne, čo ich postrieľali tam v tom prvom bunkri, ktorý mali. No a potom prišla ďalšia várka, no tak sa to spojilo, z Matiašky, z Ostrej hory sa všetko presťahovalo tu. No a tu založili štáb a všetko postupne, až dolu mali.

A vy ako chlapec vy ste bol aj pri tých partizánoch, vy ste ich... poznali ste ich?

Tak ako teraz tu... no však je tu neďaleko letisko... tak ako teraz tu som ja a nad domom hore bolo hneď letisko. Len som vyšiel a videl som všetko, nie? I jedlo sa im nosilo, chlieb, mlieko. Dospelý nešli. Bolo nakázané od rodičov, že keď sa budú pýtať kde idem... tak, že mužom nesiem, čo kosia, im nesiem jedlo. Nikto nesmel povedať, že nesie partizánom alebo niečo také.

Aj vy ste im takto nosili jedlo?

No a ako, chlieb, mlieko... tí, ktorí tu boli, zobrali. Ďalej... stop, nebolo. Ďalej sa nedostal, nikto.

Hm. A tu z Petrovci bolo veľa ľudí u partizánov?

Celá dedina. Tak ako teraz, pozerajte, otec puška aj guľomet zavesený na vešiaku.

Doma?

Doma.

Hm.

S nábojmi, a to každý mal. Každý jeden v dedine mal. A to väčšinou každý všetko boli vojaci. Každý zo zbraňami vedel narábať, lebo to bol vojak.

Áno.

No. Každý mal. To nič zvláštne nebolo.

Ked' sme tu boli minule, vy ste nám aj spomenuli, že tuná nejakí dvaja ľudia boli zastrelení. A že deväť bolo uväznených.

Zobratí do koncentrač... do Prešova do väznice.

Do väznice.

Hej.

A to bolo ešte počas vojny, či...

No ako ich už pochytili.

Hm.

Siedmeho septembra. V štyridsiatom štvrtom.

V štyridsiatom štvrtom.

Hej. A zastrelili, jedného muža zastrelili tam dolu a jedného zastrelili tu. Tamten sa volal Repiak a tento sa volal Balog. No...

A kto ich zastrelil?

Nemci.

Tu boli nemeckí vojaci vtedy?

Nemci ich zastrelili. No a tých, čo pochytili, tak zobrali tam... a potom Dvoriščák, ten bol až niekde v Buchenwalde alebo niekde tam... skrátka v koncentráku. Nevrátil sa, až v štyridsiatom piatom.

A to bol par... ten bol tiež u partizánov?

Áno. Ho zobrali a tu prišiel, niekedy v máji alebo v júni. Skrátka, ako tam bol zavretý, tak ich oslobodili Američania. Prišli skôr tam, tak tam ostal, tak ho vyľiečili a tak... a šiel domov, no. Toľko viem.

Bolo... bolo to pre vás prekvapujúce, že tú židovskú rodinu, tých Hiršovcov, odtiaľto odvedli?

Však... vy v meste jeden druhého nepoznáte, ale tu na dedine všetko v kope bolo... oni nič nerobili, tak každý pomáhal, ako každý jeden tu. Ten išiel tomu pomôcť, ten išiel tomu. Ako som vám povedal, on nebral peniaze, keď sa mu mlátilo na mláťačke: „Prídeš mi pomôcť robiť,“ no... No tak žilo sa.

A bolo to pre ľudí prekvapenie, čo sa s nimi stalo?

No tak nebolo prekvapenie, veď vedeli, že ich zobrali? Veď nerobili nič, žiadne... im nikto nič nerobil ani oni nikomu nič nerobili. No, žili tak ako každý iný.

Myslíte, že oni už to tak očakávali, že ich takto odsúdili...?

Oni to už vedeli dopredu. Len povedali, čo bude s inými, nech bude aj s nimi.

Vy ste spomínali, že už predtým tu nejakí gardisti chodili a že už si to tak obzerali, kto kde býva.

No však jasné že chodili. No viacej tu nenašli, pretože cigáni tu nie sú, ani vtedy nebolo, akurát táto jedna rodina židovská bola. A viacej nič. A o nich každý vedel. Aj oni sa dozvedeli. Všetci v Hanušovciach bolo ich viacej a mali možnosť, nie, odísť.

Gardisti si obzerali, že koho zoberú?

Hej... čakali, až budú spolu, že by... Akurát Berik ostal, lebo bol na vojne.

A tu... A vy si pamätáte, že tu gardisti tak chodili po dedine, po Petrovciach?

Naše nie, naše nie. Oni keď išli tak išli akurát za Dubinským, on bol predsedom vtedy. Veľčko robil tajomníka, starý... za Rozkošom starým, richtárom alebo komisárom alebo ako sa volalo vtedy... tak tam. No tam, viacej nikde. S takými ľuďmi veľmi nedebovali. To vám hovorím, že keď sa nieslo jedlo, tak keby boli vedeli, že nosíš, tak ťa zoberú, aj rodičov. Každý len povedal, že kosia lúky, tak im nesiem jedlo.

Hm.

To bola taktika. No a za mnou nikto do lesa nešiel.

A nebáli sa, keď ste išli?

No tak... do školy som chodil, tak som toto vnímal? Akurát druhý rok do školy sme mali nastúpiť a siedmeho už bolo v plameňoch. Horelo... Oni tu mali to obsadené tak Nemci, od Prešova, od Zlatej Bane, od Dargova, a od Hanušoviec. Čiže skrátka oni toto obsadili, tých partizánov dookola, chceli ich dostať a aj tak im unikli.

Hm. Tu... tu ktoré tie partizánske skupiny boli? Môžete nám povedať? Mená, názvy?

No však tu... Čapajev tu bol. Brigáda Čapajev. Partizánska skupina brigáda Čapajev.

Hm.

No ale tu, čo boli tie oddiely nižšie dolu, tak to ja to neviem, akí boli tam. Pugačev viem, že bol tam, tu niekde pri tom... viacej bolo potrebné popozerať. Ale veľmi tých všetkých nepamätám.

Ja tu mám v poznámkach od minula, keď sme sa rozprávali...

No...

Že ste nám vraveli, že dve skupiny tu boli v Petrovciach, jedni sa volali Koščovci a druhí Dimitrovci.

Košča aj Dimitrov boli spolu. Košča aj Dimitrov boli spolu. V štyridsiatom treťom prví, ktorí tu boli.

Aha, to boli tí zakladajúci.

Áno. A potom prišiel Ivan, a ten... Marcin, ale to Marcin bola prezývka Kukorelliho. A Ivan sa volal Baľuta. To oni už boli druhá skupina, čo prišla.

A tí prišli kedy?

Títo prišli v štyridsať štvrtom, niekedy v máji, v máji, alebo... koncom mája už prišli tu. Lebo prví čo prišli všetko pripravili, tie bunkery aby mali a všetko, tak až potom sa ostatní prist'ahovali. Lebo oni boli v Matiaške, na Ostrej hore. Jedna bola skupina tam a jedna tu.

A Košča, Dimitrov, oni boli odtiaľto?

Priamo Rusáci.

Prišli. Aha.

Priamo Rusáci, to tiež len, čo utiekli z vlaku.

A prečo sem, prečo práve do Petroviev?

To ja neviem, toto ja neviem. Toto ja neviem. Hej, toto sa malo... keby sa išlo do Kyjeva a vytiahol tam papiere, tak by sa dozvedel čo tam, ale ja toto neviem. Hovorím, oni prišli skrátka ako drevorubači.

Hm.

Do lesa, metrovicu rezať. Aj uhlie páliť.

A vy si ich pamätáte, vy si spomínate, ako prišli?

My sme s kravami, sme tak kosili a oni tam mali neďaleko bunker, i otec aj mama, aj viacerí, čo tam kosili, oni tam medzi nimi na kraji bol. Ale tam cez deň v bunkri nebolo nikoho. To bolo prázdne. Keď ste vyšli vyššie tak tam mali míľu postavenú a že budú uhlie páliť.

Uhlie páliť.

No a oni sa kryli týmto, no. No ale potom, čosi medzi sebou mali, ja neviem čo, kto ich postrieľal, ako sa postrieľali, to nikto nevie.

A tam v tých úkrytoch, v tých bunkroch pri nich, boli tam aj nejakí židia?

To ja toto neviem, toto ja neviem. Toto ja neviem. Možno že aj boli, ale toto ja neviem.

Vy ste o tom nevedeli, hej?

Nie, toto nie. Čo budem hovoriť že toto, alebo toto... neviem.

Chcem vás teraz poprosiť, vy máte tú legitimáciu tej Hlinkovej strany, my by sme si to radi nakrútili... ukážeme to na kameru... Môžete nám k tomu povedať, komu patrila táto legitimácia?

To bol partizán, ale musel byť gardistom. Cha, cha, cha, cha, cha... Lebo inak by sa tam nebol dostal. Bandžak.

On bol odtiaľto, z Petroviev?

Áno, áno.

On kto bol, čo robil, alebo prečo bol v tej Hlinkovej strane?

To ja toto neviem presne, prečo bol... ktosi ho musel tam na niečo zavolať.

A tam dole sú dve mená, dva podpisy.

Áno.

Kto je tam dole na tej legitimácii podpísaný?

Dubinský.

Dubinský bol kto?

To bol predseda tej skupiny, gardistov.

A on čo bol povolaním?

Učiteľ.

To bol ten, čo musel byť, lebo bol učiteľ?

Cha, cha, cha...

A ten bol tiež pri partizánoch aj pri gardistoch?

V škole všetci mali zraz, mali rádio, všetko poprenášali a všetko tam počúvali ako sa pohybuje front a toto... A musel byť. Lebo on dostával plat, nie? No tak...

A ten druhý podpis?

To bol, ten druhý podpis, to bol tajomník.

Ako sa volal?

Večko.

Večko. On bol čo?

Ja už nepamätám, tiež mal obchodík. No... dobre?

A vy máte odkiaľ túto legitimáciu?

Zhodou okolností sa mi toto dostalo do rúk. A tam ten ďalší papier, čo boli, tam tie ďalšie papieri, čo boli, tak otec je zlikvidoval. A toto mi akurát zostalo.

Ďalšie papiere, aké to boli?

No tak mená, kto ich bolo tu... členov...

Hlinkovej... členov Hlinkovej strany?

Áno, áno. Tak tam to zlikvidovali.

A váš otec to prečo zlikvidoval?

To bolo... keď by vedeli, že ja to mám u seba, tak by to zobrali.

Prečo?

Ich sa neopýtam, lebo už sú na cintoríne, jedenásť rokov.

Čo vy myslíte, prečo?

Za otcom prišli tiež tu a tiež chceli natočiť, z Košíc, všetko... ako povstanie všetko preč... všetko, občianku mali pripravenú, prišli tu. On povedal, že nič nehovorí, že nechce ani §255. A koniec, museli zrušiť všetko.

Nechcel nič hovoriť?

Nie, hovoria: „Čo budem,... bude na mňa a potom prídu Nemci a ma zoberú.“

Hm.

Tak to je toto.

Takže tak. Pán Balog, chcete ešte niečo doplniť k tomu, o čom sme sa rozprávali?

Čo môžem dopĺňovať, keď tam tie ostatné veci... čo ja môžem...

Čo si myslíte, že by ešte malo byť spomenuté, o čom sme nehovorili?

No ja len tak môžem povedať, že keď boli... pozbierali Hiršákoch, a boli by tu cigáni, tak už i cigáni by boli išli stade.

Boli by, hej...

Mohli by zobrať... Tam v Hanušovciach...

Z Hanušoviec išli...?

Už brali. No.

A tu bola iba táto jedna židovská rodina, viacej nič nebolo?

Viacej nič. Viacej nič. Táto jedna rodina, viacej tu nebolo ničoho.

Ďakujem vám veľmi pekne za tento rozhovor, ďakujem vám za to, že ste sa s nami podelili o vaše veľmi vzácne spomienky. Veľmi si to ceníme, ďakujeme.

Tak treba prísť nabudúce, ja vás zoberiem až tam hore, kde boli Čapajevovci.

Keď bude viacej času, ja sa veľmi rada prídem pozrieť, ďakujem.

Odtiaľ je výhľadňa ... odtiaľ je vidno až ku Giraltovciam. Odtiaľ všetko.

Hm. To by som rada videla. Ďakujem.

Prosím.